

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

Розглянуто проблеми забезпечення економічної безпеки держави та аспекти управління нею. Аналізуються основні поняття економічної безпеки на регіональному та державному рівнях і фактори, які впливають на її стан. Обґрунтовано необхідність застосування програмно-цільового методу в системі управління економічною безпекою України.

Ключові слова: економічна безпека держави, механізм забезпечення економічної безпеки, система управління економічною безпекою, програмно-цільовий метод управління безпекою.

Рассмотрены проблемы обеспечения экономической безопасности государства и аспекты управления ею. Анализируются основные понятия экономической безопасности на региональном и государственном уровнях и факторы, влияющие на ее состояние. Обоснована необходимость применения программно-целевого метода в системе управления экономической безопасностью Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, механизм обеспечения экономической безопасности, система управления экономической безопасностью, программно-целевой метод управления безопасностью.

In the article the problems of providing of economic security of the state and aspects of management are considered by her. The basic concepts of economic security at regional and state levels and factors, influencing on its state are analyzed. The necessity of application of program-target method is grounded in the management economic security of Ukraine system.

Key words: economic security of the state, mechanism of providing of economic security, management economic security system, program-target method of management safety.

Постановка проблеми. Інтеграція національної економіки у світогосподарський простір актуалізує питання створення ефективної системи управління розвитком національної економіки як на короткотак і на довгострокову перспективу. Важливою складовою такого механізму управління економікою є забезпечення економічної безпеки, під яким розуміють систему державних заходів, спрямованих на досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому можливо гарантувати соціально-економічні інтереси громадянам країни, макроекономічну стабільність, збереження цілісності й економічної незалежності

держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам; оптимізацію використання її ресурсів, оцінку потенційно сильних сторін і мінімізацію зовнішніх та внутрішніх загроз з метою гарантування безпеки країни; оцінку впливу ендогенних та екзогенних факторів на коротко-, середньо- та довгостроковий розвиток. Оскільки такі системи сьогодні існують у всіх економічно розвинутих країнах світу.

Отже, в реально сформованих умовах як ніколи зростає актуальність таких проблем як забезпечення економічної безпеки країни, що є одним з найважливіших національних пріоритетів, гарантом державної незалежності України, умовою її прогресивного, мирного економічного розвитку й добробуту громадян; управління економічною безпекою, яке набуває першорядного значення, стає стрижнем всієї економічної політики держави, ставить контури всіх інших політичних рішень.

Стан дослідження. Дослідженню інструментарію державного управління економічною безпекою неодноразово приділялася увага в працях як зарубіжних (С. Брю, Дж. Сакса, Дж. Кейнса, Брю Кембел Макконе-ла та ін.), так і вітчизняних вчених-економістів (С.І. Бандура, О.Г. Білоуса, О.С. Власюка, Л.С. Гринів, А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, Б.М. Данилишина, Я.А. Жаліла, Т.Л. Желюк, І.Р. Михасюка, Г.А. Пастернак-Таранушенка та ін.). Разом із тим, існує чимало проблем, пов'язаних, головним чином, із процесами управління економічною безпекою держави. Основні результати наукових досліджень вчених-економістів зводяться до обґрунтування методичного забезпечення визначення рівня економічної безпеки як складової національної безпеки, аналізу показників економічної безпеки для інтегральної оцінки її рівня. Однак, питання забезпечення економічної безпеки зі сторони застосування програмно-цільового методу в системі її управління не знайшло належного наукового викладу, тому дослідження такого інструментарію в рамках даної статті є актуальним і становить як науковий, так і практичний інтерес.

Метою дослідження є проведення комплексного порівняльного аналізу існуючих методів та обґрунтування необхідності застосування програмно-цільового методу управління для забезпечення економічної безпеки національної економіки, як інструментарію, котрий являє собою систему специфічних форм і засобів керування, спрямованих на реалізацію комплексних програм; сукупність прийомів, що дозволяють представити вирішення тієї чи іншої проблеми у формі ієрархії цілей, які сприяють їх поетапному досягненню через реалізацію системи взаємопов'язаних заходів.

Виклад основних положень. Стан економічної безпеки України на даний час залишається складним внаслідок дії низки ендогенних

факторів, які характеризуються: нестійкістю економічного зростання та його надмірною залежністю від зовнішніх чинників; збереженням структурних деформацій у національній економіці, неефективністю використання матеріальних ресурсів, зокрема енергетичних, домінуванням галузей з невеликою часткою доданої вартості, що спричиняє низьку конкурентоспроможність вітчизняної продукції; неефективністю захисту права власності, відсутністю умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці, зокрема, розвинутих інституцій фінансового та фондового ринків, несприятливим макроекономічним та політико-правовим кліматом для залучення іноземних інвестицій; недосконалістю податкової системи, низькою ефективністю податкового адміністрування та контролю за використанням бюджетних асигнувань; низьким рівнем конкурентоспроможності та монополізацією окремих галузей промисловості, постачання товарів та надання послуг; недосконалістю механізму захисту внутрішнього ринку, неефективністю боротьби з контрабандою; надмірною залежністю від імпорту енергетичних ресурсів, недиверсифікованістю джерел енергопостачання; монополізацією іноземним капіталом певних стратегічно важливих галузей національної економіки, що загрожує стабільності окремих товарних ринків; неефективністю економічних механізмів стимулювання науково-технічного потенціалу, відсутністю концептуальних засад системного управління інноваційним розвитком національної економіки; поглибленням регіональної диференціації; високим рівнем тінізації економіки, зумовленим, зокрема, поширенням тіншової зайнятості, розповсюдженням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин, наявністю в країні організованих злочинних угруповань, що претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання [1; 6, с. 154].

Тому питання економічної безпеки, а особливо управління нею, є досить актуальним на даному етапі розвитку національної економіки. Систему менеджменту економічної безпекою можна розглядати як досить складну сукупність елементів, що реалізує основні принципи і функції управління і об'єктивно здатна забезпечити економічну безпеку держави. Вона повинна мати властивості постійно адаптуючої і удосконалюючої сукупності методів і засобів впливу. Її цілі і структура, сили і засоби, напрями, форми і методи діяльності повинні змінюватися відповідно до змін внутрішнього і зовнішнього середовища, забезпечуючи при цьому прийнятний стан економічної безпеки в кожен конкретний момент часу [11].

Саме за таких умов найефективнішим інструментом у процесі управління економічної безпекою є програмно-цільовий метод, оскільки

ки він представляє собою систему специфічних форм і методів управління, спрямованих на реалізацію комплексних програм; сукупність прийомів, що дозволяють представити вирішення тієї чи іншої проблеми у формі ієрархії цілей, що сприяють їх поетапному досягненню через реалізацію сукупності взаємопов'язаних заходів. Однією із сильних сторін даного методу є комплексний підхід до вирішення соціально-економічних проблем з метою забезпечення економічної безпеки держави [2].

Програмно-цільовий метод набув в Україні досить великого поширення у 80-х роках, коли почали розроблятися і здійснюватися національні і територіальні цільові програми як складові частини державних перспективних планів економічного і соціального розвитку країни. Такі програми охоплювали три рівні управління: загальнодержавний, регіональний та галузевий [8, с. 33].

Як зазначають М. Долішній та О. Мошенець, застосування програмно-цільових методів для вирішення складних державних і регіональних проблем є ефективним заходом в умовах ринкових відносин, у тому числі в Україні [3, с. 7].

І.А. Малярчук підкреслює, що сьогодні для пострадянських країн і, зокрема, для України, програмно-цільові методи управління надзвичайно актуальні, вимагають гнучких і зважених підходів, ураховуючи на зростаючу складність їх регулювання в умовах децентралізації керування у всіх сферах громадського життя. Крім того, в умовах обмеженості фінансово-матеріальних можливостей держави й суб'єктів підприємництва, структурних диспропорцій у виробництві, лише акумулювання ресурсів на вирішення ключових суспільно значимих проблем, стимулювання інвестицій у пріоритетних сферах здатне забезпечити дієвість і практичну реалізацію національних стратегій розвитку країни [7, с. 3].

Основні принципи програмно-цільового підходу в управлінні, які й розкривають його сутність, наступні:

– *Цілеспрямованість і цілеобґрунтування.* У рамках розглянутого підходу особлива увага приділяється поглибленому проробленню цілей, їх структуризації, обліку правових і соціально-економічних обмежень, ранжирування цілей і встановлення найбільш пріоритетних з них, а також цільова орієнтація на досягнення поставлених результатів.

– *Системність.* Даний підхід припускає формування взаємопов'язаної системи дій з метою подальшої розробки сукупності програмних заходів, спрямованих на досягнення мети у взаємозв'язку не тільки один з одним, але й з концепцією розвитку країни в цілому.

У рамках системного підходу особлива увага приділяється врахуванню взаємодій і взаємозв'язків, які можуть виникнути під час реалізації програми.

– *Цільовий розподіл.* Відповідно до даного принципу провадиться ефективний розподіл необхідних ресурсів і витрат у суворій відповідності із цілями.

– *Комплексність.* Даний принцип припускає облік усіх факторів, що впливають на досягнення поставлених цілей, а також досягнення приватних цілей програми відповідно до загальних цілей.

– *Погодженість.* Передбачається облік державних і регіональних інтересів під час розробки цільових програм.

– *Своєчасність.* Досягнення кінцевих результатів повинне бути своєчасним і відповідати плану заходів.

Таким чином, основним у програмно-цільовому підході є єдність чітко структурованої змістовної частини програми з формуванням організаційного й фінансового механізмів її реалізації, а також контролем [4;10].

Незважаючи на наявність розробленої концепції та методики програмно-цільового управління різними соціально-економічними процесами, як на національному рівні, так і на рівні окремих регіонів, суб'єктів господарювання, передчасно говорити про існування конкретної і закінченої системи рекомендацій щодо практичного застосування ПЦМ у системі управління економічною безпекою держави. Існуюча практика використання ПЦМ – це лише тактика управління соціально-економічними процесами, що забезпечує вирішення завдань так званим реактивним методом, тобто у міру виникнення потреби у вирішенні окремих проблем. Таким чином, в сучасних умовах діяльність державних органів управління в основному скерована на компенсацію збитків від впливу загроз або на подолання негативних тенденцій розвитку об'єкта. Ситуація, що склалася, диктує необхідність розробки методики застосування програмно-цільового методу управління економічною безпекою, що дозволяє перейти від епізодичних (авральних) заходів до створення стабільного механізму цільової орієнтації усіх елементів (учасників) процесу забезпечення економічної безпеки на регулярне виявлення і вирішення всієї сукупності проблем [9].

Управління на основі здійснення планомірної діагностики стану економічної безпеки, своєчасного виявлення факторів дестабілізації, прогнозування можливих проблем, виявлення перспективних резервів соціально-економічного розвитку спрямовано на пошук і вибір альтернативних заходів та механізмів забезпечення економічної безпеки. Використання принципу випереджального управління дозволяє реалізувати стратегію забезпечення економічної безпеки, спрямовану на недопущення переростання факторів дестабілізації на загрозу безпеці [5, с. 50].

Побудова цільової моделі управління економічною безпекою держави з урахуванням усіх можливих цілей є найбільш важливим і склад-

ним елементом методичної роботи з застосування ПЦМ. Цільова модель розглядається як упорядкована система цільових завдань, розташованих за рівнями спільності, значущості і доцільної послідовності досягнення.

Програмно-цільовий метод управління у забезпеченні економічної безпеки держави має місце у процесі розробки та реалізації цільової комплексної програми забезпечення економічної безпеки, що представляє собою комплекс заходів для досягнення поставлених цілей.

Висновки. Програмно-цільовий метод залишається найефективнішим, тобто таким, що має певні переваги над іншими методами управління економічною безпекою країни.

По-перше, програмний метод підвищує наукову і практичну обґрунтованість соціально-економічних та організаційних заходів, значно розширює коло учасників програми, повніше враховує їхні інтереси й потреби.

По-друге, він є прозорішим для всіх суб'єктів господарювання, створює можливості для досягнення загальних цілей, об'єднання матеріальних і фінансових ресурсів суб'єктів різних форм власності і в результаті цього дає змогу скорочувати строки досягнення кінцевих цілей програми, що є бажаним результатом як для окремих трудових колективів, так і для регіону в цілому.

По-третє, зазначений метод дозволяє місцевим органам виконавчої влади і органам місцевого самоврядування разом з центральними органами влади спрямувати спільні зусилля на цілеспрямоване вирішення невідкладних економічних проблем, активно впливати на стабілізацію ситуації у соціально-економічній та суспільно-політичній сферах [8, с. 33].

---

1. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

2. Гринів Л.С. Національна економіка: навч. посібник / Л.С. Гринів, М.В. Кічурчак. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 464 с.

3. Долішній М. Ринкові механізми регіонального управління / М. Долішній, О. Мошенець // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 7–17.

4. Економіка України: національна стратегія розвитку: монографія / за ред. Л.С. Гринів. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. – 444 с.

5. Желюк Т. Елементи планології в управлінні національною економікою в умовах нестабільності / Т. Желюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – № 3. – С. 50–61.

6. Желюк Т. Механізми забезпечення економічної безпеки в системі управління довгостроковим розвитком національної економіки / Т. Желюк // Наукова молодь. – 2009. – № 11. – С. 154–160.

7. Малярчук І.А. Проблеми формування та реалізації державних цільових програм / І.А. Малярчук // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 31–37.

8. Пила В. Програмно-цільовий метод управління соціально-економічним розвитком регіонів / В. Пила, В. Абрамов // Економіка України. – 1998. – № 9. – С. 34–38.

9. Романова Н.А. Программно-целевое планирование как современный механизм управления социально-экономическим развитием города Магадана / Н.А. Романова // Научный журнал КубГАУ. – 2009. – № 46 (2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ei.kubagro.ru/2009/02/pdf/02.pdf>.

10. Федоренко Р.М. Програмно-цільовий метод в системі забезпечення воєно-економічної безпеки / Т.О. Федоренко, Р.М. Федоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://defpol.org.ua/site/index.php/uk/arhiv/politikabezpeki/92>.

11. Шуршин В.О. Стратегічні напрямки забезпечення економічної безпеки країни: національний та регіональний рівень / В.О. Шуршин // Науково-технічний збірник «Коммунальное хозяйство городов». – 2009. – Вип. 83. – С. 136–142.

УДК 321.01

М.П. Гетьманчук,
О.В. Кукарцев

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ УЧАСТІ НА ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

Досліджено інституціональні механізми політичного представництва регіонів на загальнонаціональному рівні в контексті оптимізації відносин «центр-регіони» в Україні. Розглянуто місце й роль виборчої системи та парламенту у забезпеченні доступу регіонів до загальнодержавного центру прийняття політичних рішень.

Ключові слова: *регіон, відносини «центр-регіони», регіональна участь, територіальне представництво, парламент, бікамералізм, виборча система.*

Исследуются институциональные механизмы политического представительства регионов на общенациональном уровне в контексте оптимизации отношений «центр-регионы» в Украине. Рассматривается место и роль избирательной системы и парламента в обеспечении доступа регионов к общегосударственному центру принятия политических решений.

Ключевые слова: *регион, отношения «центр-регионы», региональное участие, территориальное представительство, парламент, бикамерализм, избирательная система.*